

Závady a poruchy chování dětí a mládeže

-

Rudolf Kohoutek

zpracovala: Veronika Kosíková

Autor článku – Rudolf Kohoutek

- Vystudoval odbornou psychologii na filosofické fakultě Masarykovy university – bohaté odborné znalosti
- 25 let působil jako psychologický poradce pedagogické i klinické psychologie
- Působil také jako psycholog dětského domova a jako vedoucí PPP – praktické zkušenosti
- Výborný profil pro vědeckou činnost

Abstrakt

Studie se zabývá klasifikací a identifikací závad a poruch chování dětí a mládeže. Je charakterizováno deset diagnostických skupin závad chování a pojednává se o jejich diagnostice, prevenci a nápravě.

Úvod

- ◉ problematika závad a poruch chování a prožívání patří mezi velmi závažné společenské problémy
- ◉ žádoucí je adekvátní přístup a kompletní klasifikace a identifikace závad a poruch
- ◉ „obecným cílem výchovy je rozvinutá a osobnostně přiměřeně dané věkové etapě zralá harmonická osobnost“

Úvod II.

- ◉ problémový vývoj osobnosti vlivem různých faktorů
- ◉ cílem věd o výchově je hledat cesty k účinné adaptaci dětí s psychickými poruchami
- ◉ první, kdo má možnost rozpoznat tyto závady, je většinou pedagog
- ◉ pedagog se zabývá především klasifikací a identifikací, příčinami až sekundárně

Úvod III.

- ◉ důležitý je individuální přístup – pozitivní stimulace
- ◉ „Jiné typy výchovné stimulace budeme používat u dětí se zakomplexovanou osobností, jiné u žáků se sníženými mentálními schopnostmi atd.

Teorie dificilit (drobných závad v chování)

- za dificity považuje autor ty výchovné a výukové obtíže, které jsou ještě v rámci širší normy
- dificity jsou částečně reverzibilní (vratné)
- při diagnostice dificilit vycházíme z projevů chování a prožívání dětí a mládeže

Teorie dificitit II.

- podle vzdálenosti konkrétní formy chování od vlastní podstaty osobnosti můžeme projevy chování seřadit podle symptomů:
  1. nahodilé - zcela necharakteristické pro osobnost
  2. sekundární - nepodstatné projevy (věkové, skupinové)
  3. centrální - přesně vyznačují specifickou individualitu
  4. kardinální - významné, trvalé, rozhodující pro poznání dominujících vlastností osobnosti

Teorie dificitů III.

- na rozdíl od poruch osobnosti jsou dificity:
  1. krátkodobější
  2. jejich projevy jsou méně intenzivní
  3. jsou společensky méně závadné
  4. podmíněné spíše situačně
  5. prognosticky jsou častěji reverzibilní

Klasifikace dětí a mládeže se závadami chování a prožívání

- podle projevovaných příznaků řadíme jednotlivé typy dětí podle závad chování a prožívání podle Mezinárodní klasifikace nemocí do deseti skupin:

1. zvýšená psychická tenze

6. parciální nedostatky poznávacích procesů

2. psychomotorická instabilita

7. závady motoriky, lokomoce, praxe a laterality

3. infantilismus

8. sociální zanedbanost

4. sociálně pedagogicky anormativní chování

9. závady ve školské výkonnosti

5. zvýšená intropunitivita

10. závady studijní orientace a adaptace

1. Zvýšená psychická tenze

- frekvence výskytu příznaků a intenzita je dána konkrétním psychickým i fyzickým stavem jedince a podmínkami jeho sociálního prostředí, které na něj působí
- zvláštní skupinu dětí se zvýšenou psychickou tenzí tvoří děti psychicky a fyzicky týrané a zneužívané

1. Zvýšená psychická tenze

❖ některé projevy psychické tenze

- okusování nehtů
- bolest hlavy, nohou, břicha, žaludeční potíže
- závratě, pocity slabosti
- pomočování, koktání
- změna barvy v obličeji, návaly krve, snadné zblednutí
- zvýšené pocení
- třes rukou, hlasu
- přecitlivělost
- roztěkanost, nesoustředěnost
- při ústním projevu „lapá po dechu“
- nadměrné puntičkářství
- nepřítomnost, zasněnost
- špatná základní životní nálada
- nejistota při jednání s lidmi
- fobie z běžných věcí
- tréma, stavy úzkosti
- pocity nedostatečnosti, trapnosti
- nereaguje na dotazy učitele, pracuje až písemně
- nestejnóměrný pracovní výkon

2. Psychomotorická instabilita

- možno označit jako hyperkinetickou poruchu
- podmínkou je, že některé vybrané příznaky musí přetrvávat déle než 6.měsíců
- porucha se objevuje před 7. rokem dítěte
- jde o problematiku dětí s nedostatkem pozornosti a hyperaktivitou

2. Psychomotorická instabilita

❖ některé projevy psychomotorické instability

- dítě je velmi živé, pohyblivé
- neklidné, hyperaktivní
- často mění náladu bez zjevné příčiny
- rádo běhá venku, hraje pohybové hry
- už v kojeneckém věku je velmi živé
- mluví bez vyzvání
- jedná zbrkle, bez rozmyslu
- neuspokojivě spolupracuje
- pohybuje se překotně, padá
- impulzivní, emočně dráždivé
- má percepční vady
- nevydrží dlouho u jedné činnosti
- nedovede se ovládnout
- je nepozorné, pořád jej něco rozptyluje
- zabývá se vedlejšími věcmi
- brzy se unaví
- v kolektivu je divoké
- pláče bez přiměřené příčiny
- poruchy prostorové orientace
- potíže v psaní a kreslení

3. Infantilismus, parvuloismus

- projevuje se při nástupu do školy

- mezi typické příznaky patří

- i. chování dítěte psychosociálně odpovídá nižšímu věku
- ii. dítě má často opožděný vývoj řeči
- iii. na svůj věk je nepřiměřeně hravé, mazlivé, naivní
- iv. emočně labilní, nesamostatné, egocentrické
- v. fantazijně zaměřené
- vi. nemá adekvátní zájem o školní práci
- vii. bývá nadměrně závislé na pomoci dospělých při práci a oblékání
- viii. obrací se často o radu k učiteli nebo k jiným dospělým
- ix. vyhledává přátelství převážně mladších dětí
- x. často přichází do školy bez vypracovaných úkolů
- xi. klade často důraz na nápadnost v oblékání, účesu i obouvání

3. Infantilismus, parvuloismus

- dítě pro školu doposud nezralé, má při vyšetření v PPP např. tyto projevy chování
  - i. nechce odejít od rodičů, pláče
  - ii. nenavazuje kontakt, je negativistické, nemluví, je bázlivé
  - iii. chová se bez zábran, má příliš uvolněné chování, tyká dospělým, je vtíravé
  - iv. bez individuální pomoci není schopno plnit příkazy
  - v. snadno se rozptýlí, je nesoustředěné, je příliš hravé
  - vi. přerušuje práci, odmítá pokračovat, vstává z místa, zpívá si při úkolu, je s ním „těžká domluva“, jeví se jako rozumově opožděné
  - vii. je zjevně neklidné, má slabý grafický projev, chování odpovídá nižšímu věku, nedostatečně rozvinuté hygienické návyky
  - viii. do školy se doposud netěší

4. Sociálně pedagogicky anormativní chování

- U dítěte se mohou vyskytovat například:
  - i. urážlivost, výbuchy zlosti, zlomyslnost
  - ii. zvýšená lhavost, podvádění, krádeže, drzost, vulgární vyjadřování, hrubost
  - iii. negativismus vůči autoritám, hádky s dospělými, ztráta zájmu o školu a výuku
  - iv. Záškoláctví, toulavost, přespávání mimo domov, žádný nebo malý pocit viny při přestupcích
  - v. členství v závadové skupině, volba nevhodných kamarádů
  - vi. vedení spolužáků k odporu proti učiteli, respektive vychovateli
  - vii. poruchy v autoregulaci (sebeřízení)
  - viii. nežádoucí hodnotová orientace, tetování, kouření, pití alkoholických nápojů, experimentování s drogami
  - ix. předčasné sexuální zkušenosti, oplzlé řeči, morální deprivace, surovost, destruktivnost
  - x. agresivita

4. Sociálně pedagogicky anormativní chování

- od této problematiky je třeba odlišit disociální poruchu osobnosti (ta se projevuje např. podrážděností, lhostejností k citům apod.) a vážnou poruchu chování
- velmi vážné symptomy:
  - i. používání zbraně k ubližování (cihla, láhev, nůž, střelná zbraň...)
  - ii. projevy krutosti k jiným lidem
  - iii. úmyslné zakládání požárů
  - iv. úmyslné páchání zločinů
  - v. nucení jiné osoby k sexuální aktivitě

5. Zvýšená intropunitivita

- Tyto děti bývají také označovány jako děti s komunikačními problémy
- Příznaky:
  - i. strach nebo nadměrný ostych před cizími lidmi
  - ii. snížené sebevědomí, zvýšená citlivost až přecitlivělost
  - iii. duševní zranitelnost, na neúspěchy přehnané reakce
  - iv. potřebuje nadměrnou motivaci, při zkoušení mluví potichu
  - v. nedovede uplatnit své znalosti, obtížně se přizpůsobuje
  - vi. potřebuje často přesvědčit o správnosti svého postupu
  - vii. chová se nejistě a „podezřele“ při vyšetřování přestupků ve třídě či výchovné skupině, i když je samo nevinné
  - viii. má sklon k samotářství, je uzavřené, nesmělé, plaché
  - ix. nedovede se s ostatními dětmi sblížit, je ostatními dětmi odmítáno

6. Parciální nedostatky poznávacích procesů

- Mezi symptomy této dificity patří:
  - a) dyslexie – potíže ve čtení a jazykových předmětech
  - b) zadrhování při čtení
  - c) obtížné vyslovování cizích slov
  - d) slabikování, nesledování obsahu čteného
  - e) přehazování a vynechávání hlásek a slabik
  - f) domýšlení koncovek
  - g) přehazování pořadí hlásek a slabik ve slově

7. Závady motoriky, lokomoce, praxie a laterality

- i. přes úsilí mimořádně neúhledný písemný a kresebný projev
- ii. nápadně kostřbaté písmo s nepřiměřeným tlakem
- iii. neobratnost a nesamostatnost v sebeobsluze
- iv. manuální a tělesná nezručnost
- v. neuspořádanost pohybů při chůzi, časté upadnutí, úrazy
- vi. částečně ochrnutá ruka, noha, kulhání
- vii. přecvičená levá ruka, protože nelze používat ruku pravou
- viii. leváctví, překřížená lateralita, nevyhraněná lateralita
- ix. zhoršené vnímání vlastního těla
- x. nápadné grimasování
- xi. jinak nezvládnutelné pohyby
- xii. diskoordinace pohybů

8. Sociální zanedbanost

- ⊙ rodina sociálně zanedbaných dětí bývá často primitivní a výchovně pravidelně nedostačivá
- ⊙ narušená rodina vytváří horší předpoklady pro utváření osobnosti
- ⊙ hostilní vztah rodičů a dítěte vede často k týrání a neuzívání

8. Sociální zanedbanost

○ Projevy dítěte:

- i. těžkosti s učením
- ii. výukové nedostatky, ač je normálně rozumově nadané
- iii. těžko chápe výklad nové látky pro velké mezery v učivu
- iv. primitivní a vulgární formy sociální komunikace
- v. malá slovní zásoba
- vi. poruchy vývoje řeči
- vii. nedbalá úprava, nedostatky v osobní hygieně
- viii. častěji i opožděný somatický vývoj

9. Závady ve školské výkonnosti

- Rozlišujeme:
  - a) Absolutní školní neúspěšnost
    - trvalejší a celková neúspěšnost
  - b) Relativní školní neúspěšnost
    - Žák vykazuje špatná prospěch z příčin mimointelektových

9. Závady ve školské výkonnosti

- Dítě se závadami ve školské výkonnosti:
  - i. má často těžkosti v učení
  - ii. dosahuje podprůměrných výsledků ve výuce, ač vyvíjí značné úsilí
  - iii. neučí se racionálně
  - iv. má nezdárka negativní vztah ke škole a k učení
  - v. je nechápavé, má sklon k mechanickému učení
  - vi. novou láku chápe pomaleji a těžkopádněji než spolužáci
  - vii. zdá se být přetížené, duševně vyčerpané
  - viii. mívá sníženou sebedůvěru, pocity nedostačivosti
  - ix. bývá pasivně negativistické, intelektuálně pasivní
  - x. má málo rozvinutou abstrakční schopnost
  - xi. má nepřesné i běžné pojmy a představy

10. Závady profesní a studijní orientace a adaptace

- objevují se u volby povolání
- mimořádnou pomoc společnosti vyžaduje při profesní a studijní orientaci mentálně a somaticky defektní mládež
- problematika závad profesní a studijní orientace se často objevuje u dětí parvuloidních, nezralých, s infantilními rysy osobnosti

10. Závady profesní a studijní orientace a adaptace

- Za závady profesní a studijní orientace autor považuje:
  - i. když žák projevuje vysokou nerozhodnost v tom, jaké povolání nebo školu si má vybrat
  - ii. neadekvátnost a nereálnost volby povolání – schopnosti, motivace
  - iii. neangažovanost při volbě povolání
  - iv. pasivita nebo lhostejnost k vlastní budoucnosti
  - v. obtížná adaptace na obor
  - vi. žák nemá k oboru patřičně kladný vztah
  - vii. chce přestoupit na jiný obor nebo z oboru odejít
  - viii. profesní labilita jedince v určité profesi

Závěr

- Rozvoj osobnosti není u všech dětí stejný a často ani optimální
- Pedagogové a psychologové musí hledat cesty, jak s těmito dětmi co nejefektivněji pracovat
- Je nutné odborné proškolení pedagogických pracovníků v této oblasti
- Dificility jsou řešitelné pedagogickými a psychologickými prostředky

Závěr

- Podmínky a příčiny vzniku závad chování mohou být:
  - a) biogenní - vrozené faktory (dědičnost)
  - b) sociogenní - parentogenie, pedagogenie
  - c) psychogenní - intelektuální pasivita (v pubertě)

- Aby bylo výchovné působení účinné, je nutno nejprve děti ve výchovném a vzdělávacím procesu důkladně poznat